

## MOODUL 4

### Kokkuvõtte riikliku riskihinnangu käigus läbiviidud väärtpaberisektori mõjutatavusest

#### Töögrupi liikmed:

- (Finantsinspeksioon, töögrupi juht)
- (Rahapesu andmebüroo)
- (Rahandusministeerium)
- (Finantsinspeksioon)
- (Eesti Pangaliit)

#### Sissejuhatus

2012. a veebruaris jõustunud uute Rahapesuvastase töökonna (ingl k Financial Action Task Force ehk FATF) soovitude (soovitus nr 1) kohaselt peavad riigid viima süsteemselt läbi rahapesu ja terrorismi rahastamise riiklikku riskihindamist ja erinevalt varasemast ei piisa enam ametkondlikest riskihindamise dokumentidest, vaid tuleb kasutada teaduslikku lähenemist ning laiendada riskihindamise piire üle ametkonna vaate koostades siseriikliku riskihinnangu (ingl k. National Risk Assessment, edaspidi NRA või siseriiklik riskihinnang).

NRA koostamiseks otsustas rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise valitsuskomisjon 17.10.2012. a koosolekul moodustada eraldi töögrupi (edaspidi riskihinnangu töögrupp). Riskihinnangu koostamise töögrupi tööd juhib Rahandusministeerium ja liikmeteks on: Justiits-, Sise-, Välis-, Rahandusministeeriumi, Maksu- ja Tolliamet, Kaitsepolitsei, Politsei- ja Piirivalveamet, Rahapesu andmebüroo ja Finantsinspeksiooni esindajad.

#### Mooduli eesmärk ja ülesehituse lühikirjeldus

Väärtpaberisektori mõjutatavuse hindamisel anti Maailmapanga mooduli kohaselt esmalt üldine hinnang sektori mõjutatavusele. Kogu sektori mõjutatavuse all anti seejuures hinnang kohaldatavale normistikule, andmete kättesaadavusele ning muudele teguritele, mis panevad aluse rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadusest (edaspidi RahaPTS) ja muudest

rahvusvahelistest standarditest, sh FATF-i soovitudest, tulenevate nõuete täitmisele. Teises osas anti hinnang konkreetsetes sektorites pakutavate toodete ja teenuste mõjutatavusele. Hinnangu andmisel on arvesse võetud andmeid ja asjaolusid aastate 2010 – 2012. Seejuures ei ole 4. grupp hinnangute kujundamisel arvesse võtnud juhendmaterjale, Moneyval'i IV hindamisraporti tulemusi ning muid asjakohaseid muutuseid, mis on jõustunud pärast 2012. a ja mis oma olemuselt võivad mõjutada tehtud järeldusi.

## Hinnang

### 1. Üldine hinnang sektori mõjutatavusele

Üldiste hinnangute raames sektori mõjutatavusele hindasid 4. grupi liikmed, et väärtpaberiturusektor on rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise regulatsioonidega hästi kaetud. Samas leiti, et alati on võimalik regulatsiooni veelgi paremaks ehk täpsemaks muuta, mistõttu hinnati regulatsioone kõrgeks (0,95). Finantsjärelevalve osas leiti, et see on väärtpaberisektori osas Eestis hästi korraldatud, hõlmates muu hulgas Finantsinspektsiooni õigust anda rahapesualaseid juhiseid, teha ettekirjutusi, menetleda väärtegusid ning tegevuslubasid kehtetuks tunnistada. Samas leiti, et järelevalvet on võimalik veelgi parendada, kaasates rohkem inimesi. Eeltoodust tulenevalt hinnati järelevalve kvaliteeti ja terviklikkust kõrgeks (0,85).

Grupp 4 tuvastas, et väärtpaberisektor tunnetab survet väljaspool regulatiivset ja järelevalvelist raamistikku täita rahapesu nõudeid, mistõttu anti surve osas hinnang keskmine/kõrge (0,75). Samas on kohustatud isikust fondivalitseja ja investeerimisühingu juhatuse üldjuhul pühendunud äriühingu üldjuhtimistavasid täitma ning olemas on ka vastav vastavuskontrolli funktsioon ja audiitorkontroll. Eeltoodut arvesse võttes anti ühingujuhtimise pühendumusele hindeks kõrge (0,85).

Grupp 4 leidis, et Eestis on paika pandud sobiv, st Euroopa Liidu õigusaktidele ja rahvusvahelistele standarditele vastav kliendi või tehingus osaleva isiku tuvastamisstruktuur, mistõttu anti sellele hinnang kõrge (0,95). Sama hinnang anti paika pandud süsteemile, et esitatud või kogutud andmeid sõltumatutest allikatest kontrollida. Tegelikke kasusaajate tuvastamisele anti hinnang keskmine/kõrge (0,75), sest kohustatud isikud on võimelised tuvastama lõpuni tegelikke kasusaajaid ning eelkõige neid, kes muul moel kontrollivad juriidilise isiku juhtimist.

Andmete säilitamist, tehingute monitoorimist ja skriinimist, riikliku taustaga isikute tuvastamist ja rahvusvahelise sanktsiooni subjekti tuvastamist ning teatamiskohustuse täitmist hinnati kõrgeks (0,80). Nimetatud hinnang ei ole maksimaalne sellepärast, et on võimalik tõsta kohustatud isikute teadlikkust rahapesu ja terrorismi rahastamise kahtluse tekkimisel ning sellest tulenevalt tõsta Rahapesu andmebüroole esitatavate teatiste arvu ja kvaliteeti. Hinnangut mõjutas ka see, et järelevalvemenetluste käigus on tuvastatud, et investeerimisühingud ja fondivalitsejad ei täida andmete säilitamise osas siseprotseduurireegleid.

Töötajate koolitamist hinnati keskmiseks (0,50). Nimetatud hinnang anti seetõttu, et kuigi on olemas vastav regulatsioon, mis viitab koolituse kohustuslikkusele, ei ole piisavalt statistikat, millise kvaliteediga on need koolitused, mida ei ole läbi viidud Finantsinspektsiooni või Rahapesu andmebüroo poolt. Samas vastavuskontrolli olemasolu ja vastavate kohustuste täitmist hinnati kõrgeks (0,85).

Grupp 4 leidis ka seda, et riiklik karistuspoliitika on rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise osas ei ole toimepandava kuriteoga võrdeline. Samas on olemas piisavad meetmed isikute kriminaalvastutusele võtmiseks. Seetõttu anti karistustele hinnang keskmine (0,50). Turuosalistes olid teadlikud meetmetest kriminaalvastutusele võtmiseks ning teati ka seda, et rahapesunõuete rikkumine toob kaasa karistuse. Samas tuvastati, et süüdimõistmiste statistika alusel ei saa siiski kindlalt väita, et kõik rahapesu kuriteod saavad karistada, mistõttu hinnati rahapesu kuritegude karistatavust keskmiseks/kõrgeks (0,70). Kuigi RahaPTS ega muud õigusaktid ei sätesta konkreetset kohustust sätestada siseprotseduure, millega tagatakse see, et töötajad ei hakkaks kurjategijatega koostööd tegema, on teiselt poolt töötaja kohustatud olema tööandjale lojaalne, töötajate tegevuse üle toimub pidev kontroll ning paigas on tasustamise põhimõtted, mistõttu hinnati töötajate ausust kõrgeks (0,85).

## **2. Hinnang sektoris pakutavate toodete ja teenuste mõjutatavusele**

Sektoris pakutavate toodete ja teenuste mõjutatavusele hinnangu koostamisel on aluseks võetud investeerimisühingute poolt spetsiaalse küsimustiku alusel esitatud informatsioon. Kuigi sektoris pakuvad teenuseid ka fondivalitsejad, ei ole käesoleva hinnangu andmisel arvestatud fondivalitsejatega, kuna ükski Eestis registreeritud fondivalitseja ei aktsepteeri teenuse/vara eest tasumisel sularaha. Maksta on võimalik vaid läbi panga või kasutades notarikontot. Sellest tulenevalt on rahapesurisk fondivalitsejate sektoris minimaalne. Samuti ei ole käsitletud ka riskikapitalifonde, kuivõrd viimased selgitasid vastuste andmisel, et kliendi varasid nad enda käes ei hoia.

Hinnangute andmisel on lähtutud sellest, et investeerimisühingud olid avanud ainult füüsiliste isikute ja juriidiliste isikute poolt enda arvel avatud kontosid. Füüsiliste isikute ja juriidiliste isiku poolt kolmanda isiku arvel avatud kontosid avatud ei olnud.

### **2.1. Füüsiliste isikute poolt enda nimel avatud konto**

Füüsiliste isikute poolt enda nimel avatud kontode mahtudele andis grupp kõikide aastate lõikes hinnangu madal (0,2) ning tugineti seejuures asjaolule, et kuigi sektori koondis moodustavad eraisikute varad väga väikese osa, tuleb arvestada seda, et Eestis tegutseb ka suuri investeerimisühingud, kelle jaoks just eraisikud on põhikliendiks.

Võrreldes juriidiliste isikutega on keskmine tehingute maht kõikides investeerimisühingutes füüsiliste isikute puhul madalam ja sellest tulenevalt on ka sektori tasemel keskmine tehingu maht füüsilise isiku puhul madalam. Samas olulist mõju madalale keskmisele väärtusele omab ühe investeerimisühingu statistika. Väga madalaks langes keskmine tehingu maht aastal 2011. Eeltoodust tulenevalt on antud keskmisele tehingu väärtusele 2011. a hinnang madal (0,20) ning 2010. ja 2012. a hinnang madal/keskmine (0,30).

Kliendiprofiilile on antud hinnang keskmine (0,60), mis tugineb asjaolule, et mitteresidentidest klientide osakaal on kõrge just suuremates ja rahvusvaheliselt tegutsevates investeerimisühingutes. Samas aga ei ole märkimisväärne selliste klientide osakaal, kes kuuluksid mõnda teise riskigruppi. Hinnangu andmisel oli oluline ka see, et kõik investeerimisühingud jälgivad kliendisuhete loomisel alati näost näkku tuvastamist.

Muude teenust mõjutatavate tegurite osas tuleb välja tuua see, et teenuse eest ei ole võimalik maksta sularahas ning ka väljamakseid kontodelt ei ole klientidel võimalik teha sularahas. Kliendid ei ole praktikas teinud tehinguid, kus palutakse vara kanda madala maksumääraga riiki ning seejärel lõpetatakse teenuse kasutamine. Ka laekumised klientidelt ei toimu kolmandatest mittevõrdväärsetest riikidest ning klientidel ei olnud võimalik teenust kasutada anonüümselt. Neist asjaoludest tulenevalt on investeerimisühingute avatus rahapesu ja terrorismi rahastamisele kõikide aastate lõikes madal (0,20).

Eelnevalt nimetatud mõjutatavuse maandamiseks viib investeerimisühingutes kontrolle läbi siseaudiitor ja vastavuskontroll, kusjuures Finantsinspeksioon hindab siseaudiitori ja vastavuskontrolli töö korraldust ja tulemusi. Määratud on ka rahapesu andmebüroo kontaktisikud, kes vastutavad rahapesu kahtluse korral Rahapesu andmebüroole vastavasisuliste teadete tegemise eest. Samas tuginedes järelevalve poolt läbi viidud kohapealsete kontrollide tulemustele, tuleb arvestada, et siseprotseduurireeglites ja seaduses ette nähtud kontrolliprotseduuride läbiviimine igapäevases äritegevuses on puudustega ning vajab parandamist. Eeltoodust tulenevalt hindas grupp 4 vastavate kontrollide olemasolu kõikide aastate lõikes keskmiseks/kõrgeks (0,65).

## **2.2. Juriidiliste isikute poolt enda nimel avatud konto**

Juriidiliste isikute poolt enda nimel avatud kontode mahtudele andis grupp kõikide aastate lõikes hinnangu keskmine (0,60). Selline hinnang anti seetõttu, et 2012. a lõpu seisuga ületas juriidiliste isikute varade maht investeerimisühingute endi varade kogumahtu enam kui 33 kordselt. Seejuures moodustab lõviosa (2012.a seisuga 98,9%) selliste klientide varadest ühe investeerimisühingu poolt hoitavate ja valitsetavate klientide varade maht. Seetõttu ei saa öelda,

et juriidilisest isikust klientide varade maht oleks ekstreemselt kõrge kõikides Eestis tegutsevates investeerimisühingutes.

Tehingu mahule andis grupp 4 juriidiliste isikute poolt enda nimel avatud kontode osas 2012. a hinnang keskmine (0,50), 2011. a hinnang madal/keskmine (0,40) ja 2010. a keskmine (0,60). Selline hinnang anti seetõttu, et keskmine tehingute maht on mitmekordselt (2012. a 3 kordselt) kõrgem eraisikute poolt läbi viidavate tehingute keskmisest mahust. Ka juriidiliste isikute puhul eksisteerib üks teenusepakkuja, kelle puhul keskmine tehingu maht on väga väike (2012. a 193 eurot). Teiste investeerimisühingute puhul on keskmine tehingu maht kõrgem (2012. a 20 000 kuni 40 000 eurot). Seejuures langes juriidiliste isikute puhul 2011. a keskmine tehingu maht, kuid 2012. a on see taas kasvanud.

Kliendiprofiilide osas tuvastati, et suurimates investeerimisühingutes on mitteresidentide osakaal juriidilisest isikust klientide seas 2012. a vastavalt 52,5% ja 98,6%. Teistel on osakaal madalam (0-50%). Erinevalt füüsilisest isikust klientidest on juriidilisest isikust klientide hulgas ka kliente, kellel on huvid madala maksumääraga riikides. Selliseid kliente on kahel investeerimisühingul ning nende osakaalud on vastavalt 11% ja 23% klientidest. Juriidilisest isikust klientide hulgas puuduvad riikliku taustaga isikutest kliendid ning kriminaalkorras karistatud või maksukohustusest eemale hoidvad kliendid. Eeltoodust tulenevalt anti kõikide aastate lõikes hinnang keskmine (0,60).

Tingimused ja praktika juriidiliste isikute nimel avatud kontode puhul on analoogne füüsiliste isikute nimel avatud kontodega. Seetõttu on ka hinnang kõikide aastate lõikes sama ehk madal (0,20).

Eelnevates punktides nimetatud mõjutatavuse maandamiseks on ka juriidiliste isikute nimel avatud kontodel sarnane praktika füüsiliste isikute nimel avatud kontodega. Seetõttu on ka hinnang sama ehk kõigi aastate lõikes keskmine/kõrge (0,65).

## **Kokkuvõte**

Aastate 2010 – 2012 kohta käivaid andmeid ja asjaolusid kokku võttes leidis 4. grupp, et üldise mõjutatavuse juures tuleb rohkem tähelepanu pöörata töötajate koolitamisele ning samuti tuleks suurendada vastavate rahapesu kuritegude karistatavust. Toodete ja teenuse võrdluses oli kõige suurem risk juriidiliste isikute poolt enda nimel avatud kontodel. Seejuures ei ole 4. grupp hinnangute kujundamisel arvesse võtnud juhendmaterjale, Moneyval'i IV hindamisraporti tulemusi ning muid asjakohaseid muutuseid, mis on jõustunud pärast 2012. a ja mis oma olemuselt võivad mõjutada tehtud järeldusi.